

- ב. אין מבקעים עצים מסואר של קורות (= מצבור קורות המיועדות לבנין), ולא מן הקורה שנשברה ביום טוב, משום 'מוקצה'. אבל מבקעים מן הקורה שנשברה מערב יום טוב.
- א. קורות שבסואר, הריהן מוקצות מחמת חסרון כיס ומודה בהן רבי שמעון לאסור. ואילו קורה שנשברה בו ביום רבי שמעון מתיר (כדלעיל ב:), והיינו משום שמן הסתם כשנשברה היום היתה רעועה מאתמול והריהו כיושב ומצפה מתי תשבר (עפ"י תוס' שם).
- ב. עצים קטנים הנוחים להידלק ללא ביקוע, אסור לבקעם ולחתכם לחתיכות קטנות, הואיל ומלאכה שאינה נצרכת היא, ומלאכה גמורה היא זו, משום טוחן [ובשבת אסור אף לחתיכות גדולות משום 'עובדין דחול'] (עפ"י במרדכי; תורי"ד – עפ"י שבת עד. מג"א שיד סק"ד; ט"ז תקא סק"ב. וע"ע פמ"ג בפתחה כוללת להל' שבת).
- וכשמבקעים אין מבקעים לא בקרדום ולא במגל ולא במגרה (= מסור) אלא בקופיץ (= סכין של קציבים ואינו כלי אומני-עץ). היה הכלי מצד אחד בעל ראש צר כקופיץ ומצד אחר רחב כקרדום – מותר לבקע בצד הצר ולא ברחב (כפרש"י ור"ן).
- א. לפירוש הרא"ש נחלקו שתי הלשונות בגמרא אודות קרדום שיש לו ראש רחב וראש צר, וכן בקופיץ. והביא מרמב"ם (יו"ט ד, ה) ובעל העיטור שהלכה כלשון אחרונה שבקרדום אסור בכל צד ובקופיץ אינו מותר אלא בצד הצר.
- ב. אין אנו בקיאים בכלים הללו, הלכך יש לנו לאסור לבקע עצים אלא ביד (תוס').

דפים לא – לב

- סו. א. בית שהוא מלא פירות – האם מותר לפחות מאבני הבית כדי ליטול את הפירות ביום טוב? ומה הדין כשנפחת הבית מאליו – האם הפירות מותרים?
- ב. חותמות שבקרקע ובכלים – האם מותר להתיר / להפקיע / לחתוך אותן בשבת וביום טוב?
- א. בית סגור שהוא מלא פירות, לדברי רבי מאיר פוחתו לכתחילה מהלבנים ונוטל את הפירות. ופירש שמואל בלבנים סדורות בלא טיט, שאין בזה משום 'סותר', ומשום שמחת יום טוב התיר רבי מאיר לטלטלם, אבל לא בשבת (רבי זירא. ותניא נמי הכי). וחכמים אוסרים לפחות לכתחילה, אבל אם נפחת – נוטל הפירות ממקום הפחת.
- א. לפהתוס', דוקא לרבי שמעון מותרים בטלטול, אבל לרבי יהודה הואיל ואסור לפחות [לחכמים] הרי הפירות מוקצים מחמת איסור.
- ולפרש"י משמע שאף לרבי יהודה מותרים. אכן אם היו הלבנים מחוברות בטיט בבנין, כיון שאסור מדאורייתא לפחות – הפירות אסורים.
- ויש מתירים הפירות אף בכגון זה שהלבנים היו מחוברות, כי אין המניעה בפירות עצמם אלא בדבר חיצוני, ולכן כשנסתלקה המניעה – הפירות מותרים. וכתבו הפוסקים שיש לסמוך על דעה זו עכ"פ בשעת הדחק.
- ב. היו הפירות אצורים שם לזמן רב – הרי הם מוקצה (פוסקים).
- ב. חותמות שבקרקע (כגון דלתות פתחי בורות ומערה הסגורות בקשרי חבלים); בשבת, מתיר (שקשר שאינו של קיימא הוא, שעשוי תמיד להתרה) אבל לא מפקיע ולא חותך (משום סותר בבנין קרקע). וביום טוב, לרבי מאיר – אף מפקיע וחותר (שסתירה זו מדרבנן והקלו ביו"ט משום שמחת יום טוב). ולחכמים – יש תנא המתיר להפקיע ולחתוך ויש תנא האוסר. וכן נקט שמואל.

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ביצה

פסק הרי"ף כשמואל, לאסור. ואיסור זה מדרבנן הוא (עפ"י רש"י עירובין לה; ריא"ז. וע' תוס' ובפסקי הרי"ף בעירובין; נובי"ת או"ח לט; שער המלך יו"ט ב; פמ"ג שיד במ"ו סק"ט. וטעם הדבר נראה שחיבור הכיסוי בחבל אינו כדרך הרגילה וחיבור גרוע הוא. כן נראה מדברי תרומת הדשן (סה) הלבוש (שיד, י) ועוד. עפ"י בנין שבת ח"ב פכ"ב).

חותמות שבכלים – מתיר ומפקיע וחותך (שאין סתירה בכלים, כבית הלל). מלבד לשיטת רבי נחמיה שאמר כל הכלים אין ניטלים אלא דרך תשמישם, אסור ליטול סכין אלא לצורך חיתוך אוכלים ולא לחתוך חבל [אבל לחתוך ביד מותר]. ונחלקו תנאים בשיטתו האם גם ביום טוב אסור, או שמא יש חילוק לדעתו בין שבות שבת לשבות יום טוב. (ואין הלכה כרבי נחמיה, הלכך חותמות שבכלים מתיר מפקיע וחותך, אחד שבת ואחד יום טוב).

א. לשיטת התוס' (בעירובין לה. שבת קמו.), וכמה פוסקים, אין התר אלא בחותמות של חבל וכד', אבל כגון פותחת של עץ או של מתכת אסור לשבר – שגם בכלי יש בנין וסתירה (וע' גם תרומת הדשן סה בשם הרא"ש והתוס' והמרדכי שדוקא בחותמות גרועות, אבל בחזקת אסור משום סותר). ואין כן דעת רש"י (שם. וע' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג, לבוב קכט).

ב. רש"י מפרש 'מפקיע' – פורם, סותר גדילתו. וכן נפסק בשלחן ערוך (שיד, ז). ובדעת הרמב"ם נראה שאסור הדבר משום תולדת 'מתיר'. אין התר אלא להפקיע החותם עצמו, כמו שפירש רבנו חננאל (עפ"י אבני נזר קפב; באור הלכה).

דף לב

סז. א. האם פוחתים את הנר ביום טוב כדי להכשירו לשימוש? האם עושים אלפסים חרניות ביום טוב?

ב. מתי גמר מלאכה של כלי חרס ושל אלפסים חרניות?

ג. האם מותר לעשות פחמים ביום טוב?

ד. מהן ההלכות הנוגעות לתיקון הפתילה והכנתה להדלקה ביו"ט?

א. שנינו: אין פוחתים את הנר מפני שהוא עושה כלי. רב יוסף תלה זאת בשיטות התנאים האם חקיקתו היא גמר מלאכתו או רק בהיצרפו בכבשן נגמר.

רש"י מפרש 'פחיתת הנר' – תוחב אגרופו בגוש חמר לחוק בו בית קיבול.

והתוס' חולקים וסוברים שזה ודאי אסור לכל הדעות, אף אם אינו 'גמר מלאכה', ופירשו שמדובר על הוצאת דבר שתוחבים בנר ביצירתו כדי לשמור על צורת הללו, לאחר היסק מסויים בתנור. ותלוי הדבר במחלוקת התנאים האם כבר מאותה שעה נגמרה מלאכתו, כי אז אסור להוציא, או אינו נגמר אלא לאחר גמר ההיסק. והרמב"ם מפרש: הפרדת שתי נרות מחוברים לאחר עשייתם.

אין עושים אלפסים חרניות (עריניות / אירניות. ערמב"ם) ביום טוב (= מיני קדרות / קערות של בני כפרים שאינם מקפידים לגמרם, ועדיין אין להם 'תוך' שימושי). רבן שמעון בן גמליאל מתיר. (לדעת חכמים (כה) האוסרים עשיית מכשירי אוכל נפש – נראה שודאי אסור).

ב. כלי חרס, לדברי רבי מאיר מקבל טומאה משנגמרה מלאכתו (- חקיקתו, ואף על פי שעדיין לא הוסק - כפרש"י. והתוס' חולקים ומפרשים לאחר הוצאת החפץ מתוכו לאחר שהוסק בתנור אך לא היסק גמור). רבי יהושע אומר: משיצרפו בכבשן (לגמרי).

אלפסים חרניות טהורות באהל המת (לפרש"י הטעם הוא מפני שאין להם עדיין תוך ואין כלי חרס מיטמא במגע בלא תוך. ורבנו תם וש"ר פירשו שיש להם תוך אלא שמכוסים עדיין, ולכך טהורות באהל, כצמיד פתיל המציל באהל המת), וטמאות במשא הזב - שהרי נגמרה מלאכתם אצל בני כפרים הרגילים להשתמש בהם כבר במצב זה. רבי אליעזר בר' צדוק אומר אף טהורות במשא הזב לפי שלא נגמרה מלאכתם. (ולדברי רבי יהושע הנ"ל בכלי חרס, כל עוד לא נצרפו אינם מקבלים טומאה כלל).

א. לפרש"י שאין לאותם אלפסים תוך הרי מבואר שכלי חרס מטמא בהסט הזב גם ללא 'תוך'. והתוס' ורשב"א ומאירי ור"ב בן הרמב"ן חולקים וסוברים שדוקא כשיש לו תוך מיטמא בהסט, וכאן מדובר בכלי עם תוך אלא שמכוסה כאמור, ואעפ"י שהוא 'צמיד פתיל' - מטמא בהסט כאילו נגעה הטומאה בתוכו, מפני שעומד להפתח (עתוס' וש"ר; רמב"ם משמאי משכב ומושב ח, ג; מנ"ח רעה).

ב. הלכה כחכמים שטמאות במשא הזב (רמב"ם שם). ודוקא כשנצרפו בכבשן, כרבי יהושע (עפ"י רמב"ם כלים טו, א. וע' ק"ג ושפת אמת).

ג. אין עושים פחמים ביום טוב (משום איסור עשיית כלי רש"י). ויש אומרים משום כיבוי. ער"ן; פני יהושע; אפיקי ים ח"ב ד, ז, אף לא לצורך היום - כגון למחמי חמין למרחצאות כדי להזיע בתוכן, קודם שגזרו על הזיעה.

ד. אין חותכים את הפתילה לשתים מפני שהוא עושה כלי (בין כשהוא נצרך לשתים פתילות בין כשפתילתו ארוכה ואין נאה לו. עפ"י משנ"ב תקיד ס"ק ט). ולדברי רבי יהודה נותן שני ראשיה בתוך שתי גרות ומדליק באמצע והיא נחתכת.

א. אין התר זה אמור אלא כשנצרך להדליק שתיהן (רא"ש על פי הירושלמי; או"ח תקיד, ח).
 ב. מכך שהרי"ף הביא דברי רבי יהודה נראה שהלכה כמותו. והרא"ש תמה על טעמו מדוע לא פסק כחכמים (וע' קרבן נתנאל). ומ"מ נקטו הפוסקים כדברי רבי יהודה (או"ח תקיד, ח).
 ג. צריך עיון אם מותר לנתקה ביד לשתים (עפ"י באור הלכה שם).

אין גודלים את הפתילה מלכתחילה ביום טוב (משום עשיית כלי. ויש אומרים משום 'טוה'. ע' מגן אבות לגר"מ בנט; שער הציון תקיד, נב; שבט הלוי ח"ז קב), אבל ממעכים אותה ביד (תקון כלאחר יד הוא. רש"י. והרמב"ם פירש 'ממעכה' - מחלקה לשתים. וצ"ע בדעת שאר מפרשים. באה"ל תקיד, ח).

המיעוץ המותר היינו לאחר שכבר גדלו אותה (ע' בראשונים). ואולם הלוקח חתיכת צמר גפן ומותחה ועושה אותה כמין פתיל - אסור (עפ"י שער הציון תקיד ס"ק נב. וע' גם באפיקי ים ח"ב ד, ז; בנין שבת סוף פרק כז).

אין מהבהבים אותה באור, אבל שורה אותה בשמן. מוחטים את הפתילה ביום טוב (הן בהסרת הפחם שבראשה כשהיא חולקת, הן הסרתו לאחר שכבתה כדי שתהא נוחה להידלק שוב. ע' רש"י ותוס' לעיל כב). ואעפ"י שמפיל הפחם לארץ והוא כבה - מותר, כשם שמותר להדליק הנר כדי להשתמש לאורו, כך מותר לכבות את המונע ההדלקה (רא"ש).

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ביצה

ומותר למחוטא אף על ידי כלי (עפ"י רא"ש אות ז; בית יוסף תקיד), אך אין לחתוך מגוף הפתילה בכלי (ערמב"ם ד, ג [וערא"ש]; שו"ע תקיד, י). ויש מחמירים אף בהוצאת פחם ע"י כלי (עפ"י עולת שבת ועוד).

וכל זה מן הדין, אבל עתה במדינתנו נהגו להחמיר במחטטה בין ביד בין בכלי. אין התר אלא לנפץ הפחם באצבעו, שאינו מכבה בידים (עפ"י משנה ברורה תקיד ס"ק מז).

סח. האם הפעולות דלהלן מותרות ביום טוב?

א. שבירת חרס או חיתוך נייר ליתנם על האסכלה, לחצוץ בינה ובין הדג הנצלה?

ב. גריפת תנור וכירים?

ג. טיחת התנור בטיח כדי לשמור על חומו.

ד. הצבת שתי חביות כדי לשפות עליהן את הקדרה, וכל כיו"ב.

ה. צידוד אבנים זו עם זו לישב עליהן בבית הכסא.

א. אין שוברים את החרס ואין חותכים את הנייר לצלות בו מליח (מתכת האסכלה שורפת את הדג, ומניחים עליה חתיכות חרס או נייר שנשרה במים) – משום תיקון מנא.

כמו כן אין מפצעים את הקנה לתת קרומיותיו על האסכלה, שעושה כלי (להלן לד.).

אין זה תיקון כלי ממש אלא דומה למתקן (כן דקדקו האחרונים מלשון הרמב"ם שבת כג,ו).

ב. שנינו: אין גורפים תנור וכירים – אם נפל לתוכם מן הטיח – שהרי זה תיקון כלי. אבל מכבשים את העפר בקרקע התנור ומשויים אותו כדי שלא יגע בפת המדובקת בדפנות התנור. ואם אי אפשר לאפות אא"כ גורפו – מותר [וכרבי יהודה המתיר מלאכת מכשירי אוכל נפש כשאי אפשר לעשותה מאתמול – אבל לחכמים אסור. עפ"י גמרא לעיל כח; רש"י]. וכן סיפרו על כמה מהחכמים שהורו בביתם לגרוף התנור כדי שיהא המאכל ראוי וטוב.

א. אפילו תנור חדש שנשאר בתוכו עפר ואבנים, מותר לגרפם כשאי אפשר לאפות ללא גריפה, ואין לחוש משום תקון מנא (עפ"י תוס' לעיל כח).

ב. משמע בגמרא, מהנהגת רבי חייא ורבא, שכל שהגריפה נצרכת להשבחת הפת או הצלי – מותר. ואולם כתב הרא"ש שגריפת תנור כגון שלנו שמכבה את הגחלים, אפשר שלא היו מתירים אותם אמוראים אלא אם אי אפשר כלל לאפות בלא גריפה, ואפילו לחכמים מותר לכבות לצורך אוכל נפש. וכן נפסק בשו"ע (תקו, ה) שכיבוי מותר לצורך או"נ. ואולם הגר"א כתב בדעת הרי"ף שאסור (וע' באור הלכה שם; שו"ת משיב דבר ח"א לח).

ג. השכבת האפר בקרקע התנור מותרת אפילו היה יכול לעשות מערב יום טוב (עפ"י הרא"ש).

ג. טיחת התנור בטיט לשמירת חומו; רב אשי נהג התר בדבר, אך לא היה מגבל הטיט ביו"ט אלא הביאו מוכן משפת הפרת. וצריך להכינו מאתמול על ידי סימן וניתוק לצד אחר – משום מוקצה. אמר רבינא: ובאפר מותר לטוח.

פרש"י רי"ף ר"ן וריא"ז: מותר לערבו עם מים ולטוח בו, לפי שאינו בר-גיבול. [ובשפת אמת פירש בדעת רש"י שמדובר שכבר נתערב במים ועתה רק מגבלו].

והתוס' חלקו שהרי חייבים על נתינת מים ואפר משום לישה בשבת. ופירשו שנותן אפר יבש לסתום הסדקים, או כגון שגבלו מערב יום טוב [אבל עפר אסור, שמא ימרח. ואולם בכל הסוגיא משמע שאין חשש מירוח שהרי רב אשי התיר לטוח בטיט שעל שפת הנהר. רא"ש].

ד. אין מקיפים (= מקריבים) שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה (מדרבנן, שנראה כעשיית אהל). ואמר רב יהודה: דוקא מלמטה למעלה אסור שכן דרך בנין, אבל אם אוחז תחילה את הקדרה למעלה ואח"כ מסדר חביות תחתיה – מותר. וכן לענין עשיית מדורה (שהיא בנויה כעין כתלים ותקרה) וביצה (רש"י: הנתונה ע"ג כלי חלול וכד') וחבית (שמושיבים אחת ע"ג שתים כשמסדרים האוצר) ומטה – יתן תחילה את החלק העליון ואח"כ את מה שלמטה, ולא להפך.

א. התוס' והרא"ש סוברים – דלא כמשמע מרש"י – שאין להקפיד בכך אלא בדבר שיש לו מחיצות, אבל כגון מטה שלנו או שלחן שעל גבי רגליות [שאינן ברחבן טפח], מותר ליתן אותן תחילה ואח"כ הרף מלמעלה.

ואפילו כשיש מחיצות, אם הן בנויות מאתמול [או אף אם הונחו שם בשבת שלא על דעת ליתן את החלק העליון על גבם] – מותר ליתן בשבת מלמעלה, כגון דף על גבי רגלים הרבות או קדרה על גבי כירה (וכן מובא בפוסקים או"ח תקב. וע"ע סיכום הדינים בפירוט, בחזו"א נב, א"ב; אבנ"ז רכב).

ב. כתבו ראשונים על פי התוספתא: אין איסור בכל זה אלא כשצריך לאויר שמתחתיו, וכגון בסידור חביות שצריך לאויר ביניהן כדי שלא יתעפשו (ע' שטו ג ז ובמשנ"ב שם ובסקכ"ט. וע' ברמ"א תקב, א, שהביא שתי דעות בדבר לענין שלחן. ולכאורה כיום שמכניסים האנשים רגליהם תחת דף השלחן הרי משתמש באויר ואסור אף בשתי דפנות).

לדעת הריטב"א (בעירונין קא), אין איסור בסידור ביצים זו על גבי זו מלמטה למעלה מפני שאינו צריך לאויר. ועוד שלא אסרו כלל באכלין, אלא מדובר בסידור הביצים על גבי עצים כדי לצלותן ביו"ט. וכן דעת כמה פוסקים להלכה (ע' פרי חדש ואליה רבה תקב, א). אבל לדעת התוס' (שם, וכן פירש ר"ח ורי"ף, וכן מובא בשלחן ערוך) אין לסדר ביצים זו ע"ג זו אלא מלמעלה למטה.

ג. לפרש"י, לרבי שמעון המתיר דבר שאין מתכוין, וכן נוקטים להלכה – כל אלו מותרים מלמטה למעלה. [והיינו משום שבדרבנן סובר רש"י שמתירים אפילו ב'פסיק רישיה' דניחא ליה. עפ"י שער המלך כה, כד]. והתוס' והרא"ש חולקים וסוברים שאף לרבי שמעון אסור. וכן נקטו הפוסקים (רי"ף רמב"ם שו"ע תקב, א. ואין ראייה מדבריהם שפס"ד אסור אף בדרבנן, כי "ל שכאן הוא מתכוין לעשות דבר הדומה לבנין, כמש"כ הרא"ש).

ה. אמר רב נחמן: אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביום טוב, להתקינן לו למושב – מפני שבנין ארעי אינו אסור אלא מדרבנן ומשום כבודו לא גזרו חכמים.

יש שאין גורסים 'משום כבודו...' ומפרשים הואיל ואינו אלא אהל עראי, אין איסור לבנותו כל שאין לו גג (עפ"י רי"ד [וע"ע אבני נזר או"ח רכ]. ואף לפי גרסתנו, אין איסור בעשיית מחיצת עראי כל שאיננה מחיצה המתרת, ומה שהוצרכו כאן לסברת כבוד הבריות משום שמצדדן באופן שיהא נוח לשבת ביניהן, ואפילו כבר היו המחיצות עומדות מקודם, הצידוד עצמו נידון כ'בנין'. ואילו היה דעתו לקובען כן היה זה בנין קבע (עפ"י חזון איש נב, יא. וע' גם באבני נזר או"ח רכא, ה).